

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԵԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՐԴԱՐՈՒԵՍՏ

Այն բոլոր ապացուցումները, եզրակացությունները, ընդհանրացումները, զիտողությունները և հեթադրությունները, որ տրուած են ներկայ աշխատութեան մէջ, հիմնաւորուած են ոչ միայն հայկական զարգարուեստի պերճախօս ու հաւաստի բազմաթիւ փաստերով, այլև հայկական ժողովրդական բանահիւսութեան, զիցարանութեան, կենսափորձային գիտելիքների, ծէսերի, հին պատկերացումների, հաւատալիքների և շատ ուրիշ բնագաւառների վկայութիւններով: Ըստ որում, այս վերջիններից մէջ բերուած փաստերը ոչ միայն օգնում են զարգարուեստի մօտիվներին բացատրութեան գործին, այլև շատ յաճախ իրենք են ստանում բացատրութիւն:

Ինչպէս սովորեցնում են դասական գործերը, համանման կենսապայմանների շնորհիւ ծնւում են նաև մտածողութեան համանման ձեւեր եւ նրանց զրոհւորման համանման եղանակներ: Ուստի, բնականաբար, ուրիշ ժողովուրդների զարգարուեստների համապատասխան ձեւերն էլ պիտի ունենային հիմնականում այնպիսի ծագում ու բովանդակութիւն, ինչպիսին հայկական զարգարուեստի հիմնական մօտիվները: Ներկայ աշխատութեան մէջ ձեռք տեղ ենք, հնարաւորին չափ, միշտ նկատի առնել այս նշանակալից ու խոշոր հանգամանքը: Հրատարակուած զանազան արժանիքի, ժողովածուների, ուսումնասիրութիւնների մէջ գտնուող ճօխ ու առատ փաստերը համոզում են, որ իրօք, միւս ժողովուրդների զարգարուեստների, տարերքը կազմող զարգամօտիվներն իրենց միջազգային բնոյթով, ամենից առաջ, ծնունդ են այն կենսապայմանների, որոնց մէջ ապրել ու պայքարել են նրանց կերտողները: Եւ այն բոլոր բացատրութիւնները, որոնք տրուած են հայկական զարգարուեստի հիմնական մօտիվներին, չնչին

բացառութեամբ, վերաբերում են նաև ուրիշ ժողովուրդների զարգարուեստների համապատասխան մօտիվներին: Հենց այս աշխատութեան մէջ բերուած են բազմաթիւ փաստեր՝ բարեկական, ասորեստանեան, եգիպտական, խեթական, միտանիական, արարտական, չինական, հնդկական, յունական, հռովմէական, սկիւթական, բոսֆորեան, սուսական, սլաւոնական, միջին-ասիական, կովկասեան և այլ ժողովուրդների զարգարուեստներից, որոնք մի կողմից՝ իրենք են բացատրութիւն ստանում, իսկ միւս կողմից՝ օգնում են հայկական զարգարուեստի հիմնական մօտիվներին հետ կապուած և մեզ այստեղ հետաքրքրող հարցերի լուծմանը: Աշխատել ենք, հնարաւորութեան սահմաններում, համապատասխան վկայակոչումներ կատարել նաև ուրիշ ժողովուրդների բանահիւսական, զիցարանական, ծիսական և նման ուրիշ աղբիւրներից, որոնք բոլոր դէպքերում էլ միշտ ներդաշն են հնչում բարձրացուող և լուծուող հարցերի հետ ու մեծապէս նպաստում մեր առջև դրուած խնդիրներին լուծմանը:

Պիտի նկատել, սակայն, որ ներկայ աշխատութեան համար բացառիկ նշանակութիւն են ունեցել յատկապէս հայկական միջնադարեան մանրանկարչութեան զանաքները, որոնք կազմում են աշխատութեան հիմքը և հանդիսացել են հեղինակի ելակէտն ու ուղեցոյցը: Ուստի նպատակայարմար ենք համարել վկայակոչումներին հիմնական մասը վերցնել այդ սկզբնաղբիւրներից, որոնցմով այնքան հարուստ են մեր միջնադարեան ձեռագրերը: Թուղթն ու մագաղաթը, վրձինն ու գրիչը, թանաքն ու ներկանիւթերը անհամեմատ շատ աւելի լայն հնարաւորութիւններ են ընձեռել մանրանկարիչներին՝ հարապատմաւոր ընդօրինակուող զարգամօտիվներին, քան, ասենք, թելն ու գազգահը՝ անկա-

ծագործին, կամ մուրճն ու բրիչը՝ քանդակագործին: Մանրանկարչությունն նշուած առաւելութիւնը, յատկապէս ներկայ դէպքում, երբ վճռական նշանակութիւն ունի զարդամատիւնների նախնական, աւելի քան բնական տեսք ունեցող ձեւերի յայտարարումը, բացառիկ կարեւորութիւն է ըստանում: Բացի դրանից, ձեռագրերի աշխարհն ի վիճակի է եղել ի մի հաւաքել և մեզ հասցնել անհամեմատ մեծ քանակ կազմող զարդեր, քան զարդարուեստի որեւէ այլ բնագաւառ: Իսկ որքան մեծ է զարդերի քանակը, այնքան աւելի շատ կարեւոր փաստեր կան այնտեղ: Միւս կողմից, մանրանկարչութեան բնագաւառում, հէնց մինեոյն մտաւոր հանգիպում է իր բազմապիսի ու բազմաքանակ վարիանտներով, սկսած նրանց պարզագոյն, բնական, նախորինակին հարազատ ձեւերից և վերջացրած ամենախրթին յարաբարդութիւններով: Այս հանգամանքը նպաստում է, որ ուշագիր համեմատութիւնների ու համադրութիւնների միջոցով մեզ հետաքրքրող հարցերն աւելի հեշտ լուծուեն: Այդպիսի օրինակներ կան վարստնդապաղային և հատկապէս միջնադարի, ինչպէս նաև չորս էջ մենաներին նուիրուած զարդամատիւնները, որոնց մասին խոսուած է ներկայ աշխատութեան առաջին երեք գլուխներում: Մանրանկարչութեան հերթական առաւելութիւններից մէկն էլ այն է, որ ժամանակին այն իր մէջ է ընդգրկել զարդարուեստի միւս բոլոր բնագաւառների լաւագոյն մատիւնները, որոնք այսօր հեշտացնում են ինչպէս այդ բնագաւառների զարդամատիւնների, այնպէս էլ նրանց փոխադարձ տանջութիւնների ու սուսնասիրութեան գործը: Իրենց հնութեամբ ևս մանրանկարներն աւելի նախընտրելի են՝ միւս բնագաւառների համեմատութեամբ: Ընդդէմ է, հայկական մանրանկարչութիւնն աւելի երիտասարդ արուեստ է քան, ասենք, քանդակագործութիւնը, անկվածագործութիւնը, և այլն, բայց միւս բնագաւառներից պահպանուած հին վկայութիւնները խիստ սակաւաթիւ են և առհասարակ իրենց ամբողջութեան մէջ չեն կարող հաւասարուել մանրանկարչութեան: Էլ աւելի եղակի կարեւորութիւն է ներկայացնում մանրանկարչութիւնը՝ իր գունազեղութեամբ, որովհետեւ գոյների միջոցով

տուաւել զիւրին է դառնում որոշել իր նախնական տեսքից հեռացած զարդի ինչ լինելը: Այս առումով մանրանկարչութեանը մասամբ կարող էին հաւասարուել անկվածագործութիւնն ու որմնանկարչութիւնը, եթէ նրանցից պահպանուած հին նմուշներն այնքան ազդեցիկ ու խուսափած չլինէին: Եւ վերջապէս, մանրանկարչական հին ժառանգութեան հետ ծանօթանալը, պահանջուող փաստերն անմիջապէս ձեռքի տակ ունենալը, նրանց հրատարակելն ու օգտագործելը աւելի հեշտ է քան միւս բնագաւառներինը: Ահա այս և այլ պատճառներով է որ մենք մեր աշխատութեանց մէջ

ընդգրկուած փաստերի հիմնական մասը վերցրել ենք հայկական միջնադարեան մանրանկարչութիւնից: Այսուհանդերձ, միաժամանակ, մեծ ուշադրութիւն ենք նուիրել նաև միւս բնագաւառների փաստերին, որոնք, յաճախ, աւելի հին ու հազուադիպ նմուշներ լինելով, եղակի և երբեմն էլ խիստ վճռական նշանակութիւն են ունեցել ներկայ աշխատութեան համար:

Ինչպէս պարզուած է, հայկական ուրիշ ժողովուրդների հիմնական զարդամատիւնները հէնց այդ ժողովուրդների կողմից են ստեղծուել անկախ կերպով, որպէս պատմականօրէն անհրաժեշտ ու անխուսա-

փելի հետեանք՝ նրանց կեանքի, պայքարի և մտածողութեան: Ընտելով զեռես նախ-նադարեան համայնական, անդասարկ հասարակութեան ծոցում, այդ մոտիվները հիմնական մասն աշուհեան ևս շարունակում է ապրել ու յարասել, աստիճանաբար զարգանալով ու հարստացնելով զարդարուեստի գանձարանը: Նրանք միաժամանակ ենթարկուում են նաև էական փոփոխութիւններ: Այդ փոփոխութիւնները պայմանաւորուած են եղել մի կողմից՝ հասարակական կեանքում և նրա շարժիչ ուժերի մէջ տեղի ունեցող համապատասխան փոփոխութիւններով ու իրադարձութիւններով, իսկ միւս կողմից՝ բնական, տեխնիկական պատճառներով: Իրենց ծագման նախնական շրջանում նրանք իմաստաւորել են յատկապէս նախնադարեան երկրադորձների և անասնապանների աշխատանքային կենսափորձում ձեռք բերած գիտելիքները, աշխարհայեացքը, ինչպէս նաև նրանց արտադրա-ընտանեկան հասկացողութիւնների հետ կապուած կարեւորագոյն ուժերի ու երեւոյթների էութիւնը: Նրանց այդ հասկանալի զերն ու նշանակութիւնը հետագայում, հիմնականում, խախտւում է, երբ երևան են գալիս դասակարգային յարաբերութիւնները: Ստեղծուած նոր ուժերը կատարել պայքար մղելով հին հասարակարգի դէմ, դաժան պայքար են ծաւալում նաև համապատասխան դադափարաբանութիւնների ոչնչացման ուղղուածութեամբ: Այդ պայքարի շնորհիւ հին դադափարաձեւերը կամ զարգամոտիվները, հիմնականում, ստանում են նոր իմաստ կամ առհասարակ իմաստազրկում են: Հետագայում, այդ հին ձեւերը նոր վերաբերմունքի են հանդիպում նաև յաջորդ ֆորմացիաների ժամանակ: Դրանց են գումարում նաև բնական, տեխնիկական հանգամանքները, որոնց շնորհիւ, ի վերջոյ, հին ու երբեմնի հասկանալի ձեւերը, իրենց ճշդ մեծամասնութեամբ, դառնում են չմարմնուած զարգամոտիվներ, իսկ փոքր մասով վեր են ածուած զանազան սիմվոլներ: Ըստ որում, այս վերջիններն էլ որոշ ժամանակից յետոյ կորցնում են իրենց զերն, նորից ետ մղւում դէպի ընդհանուր չմարմնուած ձեւերը, իրենց տեղը զիջելով ուրիշ մոտիվների: Դրանց թիւը զարգարուեստի հարուստ ժա-

ռանդութեան մէջ ի վերջոյ այնքան է փոքրանում, որ այլևս նրանք առանձին քանակ չեն կազմում: Կորցնելով իրենց նախկին իմաստը, հին ձեւերը, հիմնականում, ազրում, զարգանում են որպէս արդէն ճաշակի ու գեղեցկութեան հետ կապուած զարդաձեւեր, և որպէս այդպիսիք՝ նրանք արժանանում են համընդհանուր ընդունելութեան: Անգամ միջնադարեան սպանիքնադատութիւնն ու անողբ վերաբերմունքը, որոշ ժամանակից յետոյ (սկսած Ժ. դարից), կեանքում մղուող պայքարի շնորհիւ, ստիպուած, տեղի է տալիս, և վանքերն ու աւետարանները, հոգևորական տարազն ու եկեղեցական սպասները, քրիստոնէական սիմվոլներից ու նկարներից աւելի շատ մեծ տեղ են յատկացնում հին զարգամոտիվներին: Մեր միջնադարեան մանրանկարչները, քանդակադորձները և զարդարուեստի այլ մշակները ոչ միայն ընդօրինակում և վերարտադրում են հին ձեւերը, այլև մեծ վարպետութեամբ մշակում ու զարգացնում են նրանց՝ հասցնելով աւելի բարձր աստիճանի և ստեղծելով աւելի հարուստ կոմբինացիաներ: Հետագայում այդ չմարմնուած ձեւերի մասնայական գործածութիւնն առաւել մեծ չափերի է հասնում, որովհետեւ, ինչպէս Մարքսն է ասում, «Չմարմնուած ձեւը՝ ամենաընդհանուրն է և հասարակական զարգացման որոշ աստիճանի վրայ՝ կարող է գործածուել աւելնքի կողմից...»:

Այսպիսով, տեսնում ենք, որ զարգարուեստի մոտիվները ըստ ժամանակագրական խորութեան նոյնպէս միատարր ու նոյնական չեն: Նրանք տարբեր դարերում, տարբեր դասակարգերի կողմից տարբեր իմաստ ու նշանակութիւն են ունեցել և օգտագործուել են տարբեր նպատակներով:

Այն, ինչ որ այստեղ ասուեց ամփոփ կերպով, ներկայ աշխատութեան մէջ աւելի ցայտուն է դրսևորուած: Ծիւղ է, շատ յաճախ կարեւոր էլ եղել ամէն մոտիվի ու մոտիվախմբի կապակցութեամբ նշել այդ հանգամանքը, բայց միշտ, անհրաժեշտութեան դէպքում, այդ մասին խօսուած է, ուստի և ամբողջ աշխատութեան միջով, որպէս կարմիր թիւ, անցնում է նաև այդ հարցը:

Սոյն աշխատութեան մէջ բացատրուած

մատիվների և նրանց հետ կապուած հարցերի շնորհիւ մեծապէս դիւրանում է նաեւ զարդարուեստի ներքին օրինաչափութիւնների յայտարարման և նրանց էութիւնն ըմբռնելու դժուրը: Այդպիսիներէն են, օրինակ, ընդհանրացումների, ոճաւորման, զարդամատիվների սխեմայիկ շարադրման, ձևի ու բովանդակութեան հարցերը և չնայած, որոնց մասին նոյնպէս ընթերցողը ներկայ աշխատութեան մէջ կը հանդիպի նորանոր տեղեկութիւններ:

Ինչպէս նշուեց վերեւում, այս գործում բացատրուող զարդամատիվների և յարակից հարցերի շնորհիւ, հնարաւորութիւն է ըստեղծուած հասկանալ նաեւ հայկական մշակութիւն միւս բնագաւառներէն շատերի առջև կանգնած բազմաթիւ կարեւոր հարցերի էութիւնը: Այսպէս, օրինակ, զարդարուեստի մոտիվների մեծ մասը, որպէս մնացուկ, պահպանել են նախնադարեան հասարակութեան հետ կապուող հասկացողութիւնների հարուստ արձագանգներ, որոնք առատ նիւթ կարող են մատակարարել մեր նախնական շրջանի կեանքի ու մտածողութեան ուսումնասիրութեան գործին: Այդ նիւթերն անհամեմատ աւելի անաղարտ են, քան բանաւոր կամ գրաւոր խօսքի միջոցով հասած վկայութիւնները և աւելի հարուստ են, քան միւս ճանապարհներով մեզ հասած փաստերը: Այդ մոտիվների բացատրութեան միջոցով է որ հասկանալի են դառնում ճարտարապետական այնպիսի կոթողների ծագման հետ կապուած զխաւոր հարցերը, ինչպիսիք են մատուռները, զմբէթները և այլն: Մեծ հնարաւորութիւններ են ստեղծուած առհասարակ նախնական մտածողութեան, աշխարհայեացքի, կենսափորձային գիտելիքների, բնափիլիսոփայութեան և այլ նմանների աւելի հանգամանալից ուսումնասիրութեան համար: Յատուկ նշանակութիւն ունեն տարբեր գլուխներում ցրու եկած այն փաստերն ու նրանց բացատրութիւնները, որոնք վերաբերում են առհասարակ կրօնին և մասնաւորապէս քրիստոնէութեան: Այս և բազմաթիւ այլ հարցեր, որոնց մասին խօսուած է ներկայ աշխատութեան մէջ, ցոյց են տալիս, թէ որքան վիթխարի նշանակութիւն ունի տուեալ ժողովրդի զարդարուեստի ուսումնասիրութիւնը՝ այդ ժողովրդի նիւթական

ու հոգեւոր մշակոյթի հետ կապուած հարցերը և նրանց ներքին օրինաչափութիւնները աւելի լրիւ ըմբռնելու տեսակէտից:

Անդրադառնալով ազդեցութիւնների և փոխ-ազդեցութիւնների հարցին, պիտի ասել՝ ինչպէս էլ կարելի տուեալ ժողովրդի մշակոյթի ու զարդարուեստի ծագումը կապել ուրիշ ժողովուրդների հետ, այնպէս էլ էլ կարելի ժխտել այն բարեբար կամ պարտադիր փոխ-ազդեցութիւնները, որ առկա են տուեալ ժողովրդի մշակոյթում և արդիւնք են ժողովուրդների բազմադարեայ շփումների, բարեկամական յարաբերութիւնների, ինչպէս նաեւ նուաճումների ու զօտեմարտերի: Այս հարցում յաճախ ցուցաբերուած է ոչ ճիշդ մտեցում և այնպիսի փորձառութիւն, որը դիտականօրէն էլ կարող իրեն արգարացնել: Այլ բան է հնարաւորութիւնը, այլ բան՝ իրականութիւնը: Այժմ, երբ պարզուած է զարդարուեստի հիմնական մատիվների էութիւնը, և այն, որ իւրաքանչիւր ժողովուրդ պատմական անհրաժեշտութեամբ պիտի ստեղծէ իր զարգարուեստը՝ նշուած մոտիվներով և իրեն յատուկ ոճով ու առանձնաշատկութիւններով, այլևս անհեթեթութիւն է դառնում նրա մշակոյթը համարել փոխառական, և խիստ գծուար՝ ցոյց տալ այն ճշմարիտ ազդեցութիւնները, որ կապուած են նրա հետ: Այս վերջին, կարեւոր հարցը պահանջում է բազմակողմանի ու հանգամանալից ուսումնասիրութեան ենթակից տուեալ ժողովրդի զարդարուեստը, ծանօթ լինել նրա քոյր բնագաւառներին, այդ բնագաւառների պատմութեանն ու առանձնաշատկութիւններին ամբողջապէս, ու պահանջում մանրակրկիտ կերպով ծանօթանալ միւս ժողովուրդների զարդարուեստներին, և պատմական համապատասխան տուեալների հիման վրայ խօսել փոխ-ազդեցութիւնների խնդրի մասին: Բնականաբար, մենք այդ հարցով այստեղ զբաղուել չէինք կարող: Միայն, մի քանի դէպքերում, մատնանշել ենք, թէ ինչպէս որոշ մասնագէտներ կոպիտ սխալներ են թույլ տուել այդ ուղղութեամբ:

Ինչպէս նշուեց, հայկական զարդարուեստին նուիրուած առանձին ուշագրաւ գործեր չեն եղել, որոնց վրայ հարկ լինէր մանրամասնօրէն ծանրանալ: Ինչ վերաբե-

բուժ է հայկական արդեստի տարրեր բնագաւառներին նուիրուած գրականութեանը, ապա այն, եթէ առնչուել է զարգարուեստի հետ, ապա, հիմնականում, նուիրուած է եղել զարգամտութիւնների հրատարակութեանն ու նկարագրութեանը, մի հարց, որը դուրս է մեր ծրագրից: Եւ եթէ ներկայ աշխատութեան մէջ միաժամանակ նաև այդպիսի գործ է կատարուում, ապա դա մեզ հետաքրքրող հարցերի քննութեան անխուսափելի և ցանկալի հետեանքն է: Ինչ վերաբերում է առհասարակ հայկական և ուրիշ ժողովուրդների զարգացման ծագման և բովանդակութեան վերաբերեալ եղած գանազան երթագրութիւններին, կարծիքներին ու տեսակէտներին, ապա դրանց էական մասին անդրադարձել ենք նիւթի շարադրութեան ընթացքում:

Թիւրիմացութիւններից խուսափելու նպատակով, հարկ ենք համարում նշել, որ մենք այստեղ քննութեան առարկայ չենք դարձրել զարգարուեստում հանդիպող բոլոր մոտիվները: Բաց են թողուած մասնաւորապէս բնական տեսարանների սոսկական վերաբառագրութիւնները, յատուկ սխեմէ ունեցող նկարները, պատմական և զեղարուեստական ստեղծագործութիւններից առնուած տեսարաններին նուիրուած պատկերները և այլն:

Բացի դրանից, մենք նպատակ չենք ունեցել խօսել առհասարակ զարգարուեստի բոլոր արժանիքների և առանձնաշատկութիւններին, նրա կատարման տիւրիկայի, արուեստի և ուրիշ կարևոր հարցերի մասին: Այդ խնդիրներին անդրադարձել ենք միայն այնքանով, որքանով որ նրանք առնչուած են եղել մեր առջև դրուած խնդիրներին լուծման հետ: Անգամ այնպիսի հարցեր, որոնք կապուած են զարգարուեստի զարգացման ներքին օրինաչափութիւններին հետ և աւելի հասկանալի են գտնուում ներկայ աշխատութեան մէջ քննարկուած նիւթերի հետ ունեցած կապակցութիւններին շնորհիւ, չօգտուած են միայն ընդհանուր գծերով: Նոյնը կարելի է ասել նաև շատ ուրիշ կարևոր հարցերի մասին, որոնց ամբողջացումը և խորացումն առանձին գործ է:

Ներկայ աշխատութեան մէջ մենք յաճախ գործ ենք ածուծ նաև ԽՍՀՄ-ի ժողո-

վուրդներէ դարձուած քը, որի տակ չպիտի հասկանալ բոլոր ժողովուրդներին, որովհետեւ մենք, բնականաբար, ի վիճակի չենք եղել ծանօթանալ բոլոր ժողովուրդների զարգարուեստների հետ: Ուրիշ ժողովուրդներ ասելով, այստեղ նկատի են առնուած այն ժողովուրդները, որոնց զարգարուեստների որոշ նմոյշների հետ ծանօթացել ենք գանազան հրատարակութիւններին միջոցով և որոնցից համապատասխան վկայակոչումներ են կատարուած ներկայ աշխատութեան մէջ:

Ժողովրդական բանահիւսութեան, ձէսերի և այլ նման աղբիւրների մէջ, ինչպէս յայտնի է, պահպանուած են լինում վաղեմի ժամանակների հետ կապուած բաականաչափ միացուկներ, որոնք մեծապէս նպաստում են այդ վաղեմի ժամանակների կեանքի և մտածողութեան ուսումնասիրութեանը: Լիաժամանակ յայտնի է նաև, որ այդ միացուկները հետագայ ժամանակներում կամ չեն գիտակցուել՝ իրենց հին լիաժամտով, կամ ընկալուել են փոխաբերաբար, ստանալով նոր նշանակութիւն, զաղափարաբանական նոր բովանդակութիւն, որն ուղղակի կերպով այլևս չի առնչուել հին ժամանակների պատկերացումների հետ: Ներկայ աշխատութեան մէջ օգտագործուած համապատասխան փաստերը քննելիս, մենք միշտ ելակէտ ենք ունեցել այս պարզ ճշմարտութիւնը, որի մասին յաճախ կատարել ենք նշումներ՝ այդ փաստերն օգտագործելիս, իսկ երբեմն էլ, կրկնութիւնից խուսափելու նպատակով, այդպիսի նշումներ չենք կատարել: Նոյնը կարելի է ասել նաև զարգարուեստի մոտիվների ճշտող մեծամասնութեան և յատկապէս մանրանկարչութեան բնագաւառից մէջբերուած նշումների մասին: Ելնելով մեր աշխատանքի նպատակից ու բնոյթից, ձգտել ենք հանգամանօրէն ծանրանալ համապատասխան վկայութիւնների հետ կապուող հին ըմբռնումների վրայ, չմոռանալով նաև այն նոր լիաժամտն ու նշանակութիւնը, որ ստացել են նրանք հետագայում:

Հարկ ենք համարում նշել նաև այն դժուարութիւններից մի քանիսի մասին, որոնց հանդիպել ենք սոյն աշխատութիւնը շարադրելիս: Այստեղ, ամենից առաջ, նկատի ունենք համապատասխան փորձի ու գործի բացակայութիւնը և հակասական

կարծիքների այն բազմաշփոթ վիճակը, որը հետախնդրողներին է մոլորեցնել հետաքրքրուողներին? Մեծ դժուարություն է յարուցել նաև համապատասխան փաստերի հրատարակությունների անբաւարար դրութիւնը՝ թէ՛ ըստ բնագաւառների և թէ՛ ըստ ժողովուրդների: Նոյնը կարելի է ասել նաև ժողովրդական հին բանահիւսութեան, դիցարանութեան, ծէսերի, կենսափորձային գիտելիքների, հաւատալիքների, պատկերացումների, տոնահանդէսների, պարերի, խաղերի, սպորտ-սպորտային վարժութիւնների և այլ բնագաւառների նիւթերի հաւաքման եւ ուսումնասիրութեան աշխատանքների մասին: Ինչպէս կը տեսնի ընթերցողը, մենք յաճախ զբաղուել ենք ոչ միայն նաև այդպիսի փաստերի հաւաքմամբ (ձեռագիր ու տպագիր աղբիւրներից), այլև նրանց որոշ մասի մեկնաբանութեամբ, և ապա միայն՝ նրանց օգտագործմամբ:

Տեխնիկական զգալի դժուարութիւնների ենք հանդիպել համապատասխան նկարների ընտրութեան, ընդօրինակման և նրանց հրատարակման աշխատանքների ժամանակ:

Որոշ դժուարութիւնների ենք հանդիպել նաև մի շարք մասնագիտական բացատրակերպերի և դարձուածքների բացակայութեան պատճառով. ուստի, անհրաժեշտութիւնից մղուած, գիտել ենք որոշ բառերի այնպիսի բարդումներ, ինչպիսիք են. «զարդարուեստ», «վարսանդա-պտղային», «ծաղկա-պտղային», «հատիկա-սերմային», «հատիկա-էլէմենտային», «կենդանա-բուսական», «բուսա-կենդանական», «ծնող-դոյզ», «ոստը ձեռքին» և այլն, որոնք այստեղ միանգամայն արդարացիութեան իրենց:

Ընթերցողը ներկայ աշխատութեան մէջ, անշուշտ, կը գտնի նաև բացեր, թերութիւններ, որոնց մասին կատարուած գիտողութիւնները շնորհակալութեամբ հաշուի կ'առնուեն մեր հետագայ աշխատանքների ընթացքում:

Ա. Շ. ՄԵԱՏԱԿԱՆԵԱՆ

(Վերջ)

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԵԿՆԸ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏՔ

Պերքրն Քասթը, համերգի պատ իմաստներէն ամենէն նշանաւորն է, եւ արդէն իսկ տակն համարաւ մը եւ միջազգային վառի մը կը վայելէ:

Սոյն յօդուածը աւելցով Տրամաբանութիւն եւ Խորհրդապաշտութիւն գործէն, կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներէն, ցոյց տալու համար արդի գիտելիք մը եւ իմաստաւորի մը կենցաւածք երեւոյթներու համդէպ՝ որոնք միշտ ալ զբաղեցուցած են մարդկային միտքը:

Յասկանեական է դիտել աշխարհն ու հոն քաղաքը մարդկային կեանքը, այդ կեանքը յազաղ մեծ երեւոյթներ, գիտելիք մը տալով: Հետեւեով ամօր դասումներուն, պիտի տեսնենք որ տեսնել միշտ ալ ուղղափառ հասկացեալի մը խօսքը չեն, վասնզի հնդկական գիտութեան մարդն է եւ երկար ժամանակէ ի վեր գիտութեան եւ կրօնին միջեւ խառնուած մը քաջաւած ըլլալով, տեսնց նամբներ կը բախն խօսք ընթացք ունենալ:

ԽԱՐԷ.

Արարչագործութեան պատմութիւնը բնական, Մեթիսթոֆէլ աշխատեց Ծօթ. Թատրոն, երբ ան իր սենեակին մէջ կ'աշխատէր:

«Հրեշտակներու խումբերուն անվերջ գովերգները կը սկսէին ձանձրալի դառնալ, ի վերջոյ, Տէրը արժանի չէր միթէ այդ գովասանքներուն: Ինք չէր որ անսպառ ուրախութիւն պարգեւած էր անոնց: Աւելի լաւ պիտի չըլլար պաշտամունք և գովերգներ ունենալ արարածներէ որոնք տառապանքի մէջ ըլլային: Ներքնապէս ժպտեցաւ Աստուած, և որդեց որ մեծ այս տառաբեմագործը աշխարհի վրայ:

Անհամար դարերով երկրին տաք միգամածային գունդը աննպատակ կերպով թաւալեցաւ միջոցին մէջ, վերջապէս անիկա սկսաւ ձեւաւորուիլ, եռացող ծովերը եւ կիզանուտ լեռները դիզուեցան եւ սեւ մայրերէն տեղատարափ տաք անձրևներ թափեցան կարծրացող երկրին մակերեսին վրայ: Աւ կեանքի տառաջին բլիթը շարժիլ սկսաւ ովկէանին խորը, և բոյսերը երեւացին ու անտառներ կազմեցին, հրէշային կենդանիներ մէջտեղ եկան՝ կուռելով, զիրար յօշոտելով ջնջուեցան: Երբ տառաբեմա առ մաս կը քակէր իր արարները,